

תגובות לאמנציפציה של יהודי גרמניה באמצע המאה ה-19

- משחק תפקידים -

במשחק התפקידים הזה, הכיתה מקיימת וועידה שמטרתה לדון בסוגיית האמנציפציה של יהודי גרמניה במאה ה-19 (הוועידה מתקיימת בשנת 1839 בברלין, אני קבעתי זאת לפי שיקולים היסטוריים ופרקטיים). שתי השאלות המרכזיות שהוועידות עוסקות בהן:

1. אמנציפציה ליהודים: בעד או נגד?
2. כיצד היהודים צריכים להגיב לנוכח האמנציפציה?

הכיתה מחולקת לשמונה קבוצות, כאשר כל קבוצה מייצגת דמות מסוימת בוועידה. רשימת הדמויות:

1. המשורר היינריך היינה (יהודי מתבולל)
2. הרב משה סופר (יהודי מסתגר, אורתודוקסי)
3. הרב שמשון רפאל הירש (יהודי משתלב, ניאו-אורתודוקסי)
4. הרב שמואל הולדהיים (יהודי משתלב, רפורמי)
5. הפילוסוף פרידריך שטאל (נוצרי שמרני)
6. איש הדת מרטין לאוונשטיין (נוצרי-פרוטסטנטי ליברלי)
7. פרידריך וילהלם III (שליט פרוסיה עד 1840)
8. עיתונאים של העיתון "Allgemeine Zeitung Des Judentums"

הכנה:

כל קבוצה מקבלת: "דף זהות" עם תיאור הדמות ודף בריסטול גדול. על כל קבוצה להכין נאום המשקף את דעות הדמות שהיא מייצגת ולצייר סמל/ציור המבטא את עמדת הדמות. ניתן 10-15 דקות להכנה זו. לעיתונאים יש משימה שונה: לצד ציור הסמל, עליהם להכין שאלות שנציגם יוכל לשאול את המשתתפים בוועידה. כל קבוצה שולחת נציג לוועידה. הנציג תולה את שלט הקבוצה במקום ישיבתו.

קיום הוועידה:

הוועידה מתחילה בהצגה של כל 7 העמדות השונות כלפי סוגיית האמנציפציה. כל משתתף מציג את עצמו, ומביע את דעותיו (באמצעות הנאום שהקבוצה הכינה) כאשר הוא מנסה לשכנע את שאר המשתתפים בנכונות עמדתו. לאחר מכן, נציג העיתונאים מפנה שאלות למשתתפים השונים. דוגמא לשאלה שהופנתה לפרידריך שטאל (נוצרי שמרני שמתנגד לאמנציפציה היהודים בפרוסיה) בשיעור שהעברתי: "אילו היית יהודי, כיצד היית מתנהג/מגיב?" בזמן הוועידה, המורה רושם על הלוח את העמדות השונות.

סיכום:

1. המורה חוזר על העמדות השונות, מרחיב עליהן ו"מדביק" להן מונח מתאים. לדוגמא, ליד עמדתו של הרב משה סופר, הוא כותב "אורתודוקסי". ליד עמדתו של הרב שמואל הולדהיים, "רפורמי". יש להסביר מונחים אלו לתלמידים.
2. אפשר לקיים דיון קצר בשאלות: האם האמנציפציה הייתה טובה ליהודים? מה היו יכולות להיות התוצאות של האמנציפציה?
3. המורה יכול לקשר בין הויכוח על האמנציפציה במאה ה-19 לבין מצב העולם היהודי בימינו (מקור הזרמים השונים ביהדות חוזר לתקופת האמנציפציה).

דפי להות

דמות: היינריך היינה (Heinrich Heine)

הנחיות: הקבוצה שלכם תייצג את היינריך היינה בווידאו. עליכם לחלק את המשימות הבאות בין חברי הקבוצה:

1. קראו את תיאור הדמות ועל בסיסו נסחו נאום שמקץ את דעותיו על היינריך היינה. לציין סוגיית האמנציפציה של יהודי גרמניה. במסגרת הווידאו, נציג הקבוצה "יוכנס לנצח" על היינה ויקרא את הנאום בפני משתתפי הווידאו.

2. על הדף הבא ציירו סמל או ציור שמבטא את דעותיו על היינריך היינה. נציג הקבוצה יתלה את השלט במקום ישיבתו בווידאו.

היינריך היינה (1797-1856)

היינריך היינה היה משורר חשוב בגרמניה. הוא נולד ב-1797 כיהודי, אך במהלך חייו המיר את דתו לנצרות.

תהליך האמנציפציה במדינות גרמניה החל כבר בתחילת המאה ה-19: באופן הדרגתי, היהודים שולבו בחיים החברתיים והפוליטיים של המדינה. למרות זאת, האווירה לא תמיד הייתה ידידותית ליהודים, וחלק מהחברה הגרמנית לא היה מוכן לקבל את היהודים כאזרחים שווים לאזרחים הנוצרים.

ב-1822 נקבע חוק חדש בפרוסיה (אזור בצפון גרמניה), אשר אסר על היהודים להיות פרופסורים או מרצים באוניברסיטה. בתקופה ההיא, היינריך היינה חי בברלין (שברוסיה), היכן שסיים את לימודיו. עקב האיסור, הוא לא הצליח למצוא עבודה, ולכן התחיל לחשוב על התנצרות כפתרון לבעיית השתלבות היהודים בחברה הגרמנית.

הוא התנצר ב-1825 וכינה את הטבילה לנצרות "כריסטי כניסה לתרבות האירופית". למרות שתהליך האמנציפציה כבר החל, הוא הרגיש שהחברה הגרמנית-נוצרית איננה מקבלת אותו באופן מלא כיוון שהוא יהודי. לפי דעתו, האמנציפציה הייתה חיובית ליהודים אבל לא די בה כדי שהם יתקבלו על-ידי הנוצרים כחלק אמיתי מהחברה הגרמנית. על יהודי להתנצר אם הוא רוצה להשתלב בצורה עמוקה בחברה הגרמנית ולהתקדם בה.

אולם, בתקופה מאוחרת יותר בחייו, היינריך היינה הביע חרטה על כך שהתנצר. הוא היה נתון למשבר זהות ובהקשר זה כתב: "עכשיו אני שנוא על יהודים ונוצרים כאחת". אכן, היהודים כעסו על עזיבתו את היהדות, בעוד הנוצרים לא ראו בו גרמני אמיתי. היינריך היינה הוא דוגמא ליהודים רבים שבאותה תקופה נקבעו בין זהותם היהודית לבין רצונם להיטמע בחברה הגרמנית-נוצרית.

דמות: משה סופר

הנחיות: הקבוצה שלכם תייצג את משה סופר בוועידה. עליכם לחלק את המשימות הבאות בין חברי הקבוצה:

1. קראו את תיאור הדמות ועל בסיסו נסחו נאום מעקף את דעותיו של משה סופר לגבי סוגיית האמנציפציה של יהודי גרמניה. בלחן הוועידה, נציג הקבוצה "יכנס אנצליסט" של משה סופר ויקרא את הנאום בפני מפתחי הוועידה.

2. על הדף הבאן ציירו סמל או ציור שמבטא את דעותיו של משה סופר. נציג הקבוצה יתאם את השלט במקום ישיבתו בוועידה.

משה סופר (1762-1839)

משה סופר היה הרב של העיר פרסבורג שבהונגריה. הייתה לו השפעה רבה על היהודים שומרי המסורת בגרמניה.

במחלוקת שהתפתחה סביב סוגיית האמנציפציה של היהודים, משה סופר השתייך למחנה ששלל לחלוטין כל ניסיון להתקרב אל החברה הלא-יהודית. היות ותהליך האמנציפציה יצר מגמה של חילון (תהליך בו אדם הופך לחילוני) בחברה היהודית, הרב סופר נאבק בו נמרצות. הוא ראה בתופעת החילון סכנה להמשך קיומו של העם היהודי והתנגד לכל שינוי בדת היהודית. הוא חשב כי אפילו חידושים קלים עלולים לערער את כוחה של היהדות, ולכן פעל נגד היהודים הרפורמים (מפני שהם ביקשו להכניס שינויים בנוהגים היהודים).

משה סופר ביקש להמשיך לקיים בהקפדה את כל מצוות היהדות ולא לסטות מן המנהג הקיים. הוא אסר להכניס כל שינוי הסותר את ההלכה. בצוואתו כתב כך:

"ועמוד התפילה וסדרי בתי-הכנסת כאשר היו עד היום הזה, כה יהיו וכה יקומו לנצח, וחלילה לשום אדם לשנות הן בבניין, הן בסידור התפילה..."

כך הציע ליהודים הרב משה סופר להסתגר בקהילותיהם ולהמשיך לקיים את המסורת היהודית כפי שהייתה עד אז: ללמוד תורה, לדבר ביידיש, להתפלל בעברית וללבוש את הלבוש היהודי המסורתי.